

GREEN EUROPEAN JOURNAL

SV. 14
ZIMA 2016

AUTHOR: **VEDRAN HORVAT**

TINA, HAJDE KUĆI! STIGLA SU ZAJEDNIČKA DOBRA

HR **EN**

Corruption **Neoliberalism** **Privatisation** **Commons** **South Eastern Europe**

ilustracija : Klaas Verplancke

TINA, HAJDE KUĆI! STIGLA SU ZAJEDNIČKA DOBRA

AUTHOR:

VEDRAN HORVAT

Tokom proteklog decenija zemlje jugoistočne Evrope izložene su snažnom valu pretvaranja svega u robu, privatizacije i eksproprijacije prirodnih i javnih resursa. Premda većina vlada u toj regiji podržava taj trend, u kojem je evropska integracija često korištena kao sredstvo u službi interesa privatnih kompanija, sve više građanki i građana postupno postaje svjesno golemog, dubokog pustošenja postojećih ekologijskih i društvenih sistema, koje vodi u nepravednije društvo s više nejednakosti.

Od megalomanskog projekta golfa na brdu Srđ iznad Dubrovnika do kolosalnog, užasno skupog Beograda na vodi; od sukoba o komunističkim spomenicima na budimpeštanskom Trgu slobode do investicija u hidroelektrane u Bosni i Hercegovini, mnogobrojni primjeri ilustriraju tu razornu putanju opsesije razvojem. Osim očevidnog pritiska na gradske javne prostore i prirodne resurse, neki od tih projekata korjene se u ekstraktivističkoj logici eksploatacije prirode koju se može vidjeti i u bušenju u potrazi za naftom u Jadranskom moru, projektu rudnika Roşia Montană u Rumunjskoj i planovima za nove termoelektrane na ugljen u nekima od ovih zemalja. K tome, ti projekti su često upereni na javnu infrastrukturu, kao što je bio pokušaj privatizacije hrvatskih autocesta, koji nije uspio zahvaljujući masovnoj mobilizaciji koju je proveo savez organizacija civilnog društva i sindikata.

Ovaj članak objavljen je u 14. broju (zima 2016.)

Zelenog evropskog časopisa "Finding Common Ground".

Članak je dostupan na internetu na mrežnom sjedištu Časopisa na hrvatskome i engleskome

VARŠAVSKA: NACRT OTPORA ONKRAJ GRANICA

Ovaj val sve većeg pritiska na ljude i prirodu tih ekosistema počeo je prije deset godina. Jedan od najrječitijih slučajeva u regiji bio je projekt "Cvjetni prolaz" u centru Zagreba, kojem je cilj bio prisvojiti kako javni novac tako i javni prostor u korist privatnog, na profit orijentiranog nekretninskog projekta. Kampanja protiv tog projekta ("Ne damo Varšavsku") okupila je mnogo građana i građanki Zagreba, koji su osuđivali klijentelizam i korupciju na visokoj razini te pritisak na javne gradske prostore koji pogoduje automobilskom prevozu i luksuznom stanovanju na štetu javne upotrebe prostora. Borba koja je trajala gotovo pet godina bila je ključna za formiranje društvenih pokreta i oblikovanje političkih programa koji dovode u pitanje pravila neoliberalnog programa. Kada su se pojavili projekti mnogo krupnijih razmjera, kao što su Beograd na vodi i tereni za golf iznad Dubrovnika, iskustva Varšavske poslužila su u formiranju prvog vala otpora koji se širio preko granica. U podlozi ovih i drugih slučajeva u regiji leži ista logika eksproprijacije, pljačke i izvlačenja – često korištenjem javnog budžeta i gaženjem prigovora lokalnih vlasti.

Ti su projekti puki pojavni oblici prvog vala neoliberalnog ekspanzionističkog programa koji se u zemljama bivše Jugoslavije pojavio nakon inicijalnog vala divljih privatizacija u 1990-im godinama, u kojem je nestala većina preduvjeta za održivu industriju. Premda je u tom deceniju došlo do uništenja održive industrijske politike i pristojnih radnih uvjeta, sljedećih se godina zbivaju napadi bez presedana što ih spekulativna financijska tržišta i megalomanske investicije vrše na prirodne resurse i javnu infrastrukturu.

Ovih dana političku ekonomiju jugoistočne Evrope snažno obilježavaju financijalizacija i eksproprijacija 'javnoga' i 'društvenoga' u korist privatnoga. Institucije društvenog vlasništva i ulaganja u javnu imovinu (prvenstveno vezana uz infrastrukturu), koje se obilježava kao ostatke prošlog sistema, pod udarom su raznoraznih netransparentnih i uzurpatorskih manevara privatizacije koje se tolerira u ime prelaza na tržišnu privredu. Kako ove produbljuju socijalne nejednakosti i nagrizaju životni standard, koji se zbog mjera štednje i razgradnje sistema socijalne sigurnosti naslijeđenog iz Jugoslavije već pogoršavao, postalo je jasno da su potrebne političke strategije za suprotstavljanje tim kretanjima.

RAZLIČITE NIJANSE PLJAČKE

Premda su mnoge strategije koje su stajale u pozadini navedenih borbi imale ograničen uspjeh, važnije je to što su imale bitnu ulogu u oblikovanju nove generacije društvenih pokreta. Štoviše, dokazale su da argumenti koje koriste ti pokreti izražavaju nazore građanki i građana, a ne institucija što ih je zarobila politička ili korporativna moć. Nadalje, otvoreno su se suprotstavljale daljnjem suspendiranju demokratskih instrumenata u stanovitim zemljama koje se često pojavljivalo povezano s ekonomskim konstitucionalizmom odozgo nadolje što ga nameću međunarodne financijske institucije.

U svim pokretima otpora i borbama diljem bivše Jugoslavije i šire zajedničke su barem dvije točke. Prva je bila jasno suprotstavljanje korupciji, sukobima interesa, uzurpaciji javnih funkcija i, općenitije, raznim vrstama pljačke koju se legalizira ili opravdava različitim aranžmanima u kojima javni interes nije zaštićen, a država služi privatnim interesima dok istodobno potkopava izgleda za pristojan život budućih generacija. To je bila pobuna protiv ugrabljene budućnosti, nefunkcionalnog upravljanja i establišmenta koji se služi pogubnom smjesom štednje i javno-privatnih dogovora koji stvaraju kratkoročne profite za političku kastu dok građane ostavljaju u golemim dugovima. U mnogim takvim slučajevima građani su uhvaćeni između upravljanja javnom imovinom s jedne strane i agresivne privatizacije s druge.

To također ima teške političke implikacije u slučajevima privatno-javnih partnerstava, u kojima političke elite koriste svoje privilegije za eksproprijiranje resursa od javne vrijednosti (što često kao rezultat ima i jačanje njihovog društvenog i ekonomskog statusa), dok za sobom ostavljaju goleme dugove i rizike povezane s neod-

U ISTOČNOJ

EVROPI

IZGLEDA DA

SU ZAJEDNIČKA

DOBRA

PROSTORI KON

FRONTACIJE,

JER ONA RUŠE

POSTOJEĆE

PODJELE VLASTI

**ZAJEDNIČKA DOBRA
PREDSTAVLJAJU PRINCIP
KOJI U REGIJU PONOVO
UNOSE SURADNJU I
LOKALNU PROIZVODNJU, I
POKAZUJU NAČIN DA SE
IZBJEGNE ŠETNE OBRASCE
KAPITALISTIČKIH DRUŠTAVA
ZAPADNE EVROPE**

živim projektima. Ovaj se sistemski obrazac ponavlja u regiji nebrojeno puta, a posljedica su mu osiromašenje građana i umanjivanje njihove sposobnosti za političko djelovanje.

i tržišta. Dio te moći zajedničkih dobara leži u njihovom obećanju da pokrenu i organiziraju društvo oko načela održivosti, pravičnosti i zajedničke kontrole na svim slojevima vlasti.

POJAVA PRIČE O ZAJEDNIČKIM DOBRIMA

Premda su logične posljedice takvog ponašanja nezadovoljstvo i politika protiv establišmenta, bilo je i drugih, više intelektualnih i konstruktivnijih implikacija koje su dovele do priznavanja zajedničkih aspekata. Većina ovih borbi je u svojim polazištima imala zajedničku, vrlo općenitu i neodređenu ideju o skrbi i brizi za zajednička dobra, povezanu s idejama o obrani javnog interesa, sprečavanju privatizacije ili uništavanja i zahtjevima za drukčiji, općenito demokratskiji način vladavine. Međutim, postupno se počela pojavljivati priča o zajedničkim dobrima, premda kao rad koji je još u toku, kako na teorijskoj tako i na praktičkoj razini diljem Evrope, koja sadrži i motivacijsku i mobilizacijsku moć i koja u svojoj srži seže s onu stranu ideologijom prožete, lažne dihotomije između države

Konkretnije rečeno, s jedne strane, u nekim zemljama zapadne Evrope zajednička dobra obično predstavljaju model kojim se izbjegava da bilo država bilo tržište određuju zajednice i pojedince koji smjeraju stvoriti i održavati svoj alternativni univerzum izvan politike. S druge strane, u istočnoj Evropi izgleda da su zajednička dobra (pogotovu u prvoj fazi) prostori konfrontacije, jer ona ruše postojeće podjele vlasti i prodiru u politički teritorij države na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Stoga je ideja zajedničkih dobara koja je zajednička pokretima i inicijativama diljem regije naišla na odjek kod onih koji su shvatili da vakuum između ograničenih moći države i nastajućih moći tržišta mogu popuniti one snage koje će tražiti duboku preobrazbu režima vlasti u smjeru egalitarnijih i održivijih društava. Tu se nije radilo o bijegu

od političkih realnosti putem stvaranja alternativnih modela vladavine u vlastitu lokalnom okruženju, nego, upravo suprotno, o primjeni tih načela na upravljanje javnim i zajedničkim dobrima. Premda na prvi pogled nisu bili politička alternativa, oni su glasnici predstojećih političkih alternativa koje mogu transcendirati dihotomije država-društvo i konstituirati društvenu protu-moć, koja dovodi u pitanje stav uobičajenog postupanja. Na kraju, sa zajedničkim dobrima kao bitnim sastavnicama i pogonskom snagom društvene promjene, mogli bismo doživjeti svršetak čuvene izreke M. Thatcher "nema alternative" (there is no alternative – TINA), koju se sada, decenijima nakon što je prvi put skovana, plasira diljem evropske periferije.

NAPREDNE PERIFERIJE KOJE ŠTITE LJUDE

Sve otkako se 2008. godine razmahala kriza, a s njom se pokazale i izvanredne nejednakosti moći (kada su gubici privatnih banaka socijalizirani i podmireni iz javnih fondova), izbljedio je shvaćanje o mitskom putovanju tranzicije ka tržišnoj privredi kakvo poznajemo, čak i u zemljama jugoistočne Evrope. Ta je regija ostala gotovo u drukčijoj

vremenskoj zoni, izložena nasilnim aktima modernizacije posredstvom povećavanja zaduženosti i daljnje pauperizacije. Da bi te zemlje imale rast, što je diljem ove regije i dalje jedan od glavnih imperativa, potrebne su investicije što ih se potom odobrava ubrzanim postupkom, bez javne rasprave. Domaće elite vrlo često igraju ulogu posrednika u korist vlastitih interesa, čime opterećuju buduće generacije, ugrožavaju njihove uvjete za život, njihov pristup resursima, kao i javne budžete, u kojima će, zbog otplate dugova i kamata, biti sve manje i manje novca za obrazovanje, zdravstvo ili stanovanje. U zbilji, u svim tim slučajevima investicije nemaju za cilj da poboljšaju životne uvjete zajednica nego da povećaju potrošnju ili da društvenim nejednakosti dadu izraz u stvaranju luksuznih zona. Pod pritiskom, lokalni zagovornici neoliberalnih zasada uporno nastavljaju sa sistemskim pljačkanjem i privatiziranjem preostalih prirodnih resursa i javne infrastrukture.

U takvom kontekstu zajednička dobra, kako kao pojam tako i kao praktičko djelovanje, nalaze dodirne točke ne samo s ograničenim, ali vrijednim iskustvom samoupravljanja u jugoslavenskom razdoblju (koje je zajedničko većini zemalja jugoistočne Evrope),

IMA SVE VIŠE I VIŠE
 SLUČAJEVA U KOJIMA
 PRIVATNO VLASNIŠTVO
 MOŽE POSLUŽITI ZA ZAŠTITU
 NEKIH KULTURNIH ILI
 PRIRODNIH ZAJEDNIČKIH
 DOBARA

nego i s percepcijom jedne nove i svježije alternative koja se protivi lažnom izboru između privatizacije s jedne, i uzurpacije javnih dobara s druge strane. Premda je to nedovršena teorija, zajednička dobra se pojavljuju kao središnja ideja ponovnog zadobivanja temeljnih dobara te demokratskih procesa i prostorā potrebnih da bi se osiguralo jednak pristup i raspodjelu. Kao takva, ona su kadra omeđiti političko tlo na kojem će ljudi biti zaštićeni, postavljajući tako izazov zarobljavanju države u ovom kutu Evrope.

Međutim, do toga doći ne mora biti tako lako, jer borba ni ne počinje niti ne završava samo u regiji jugoistočne Evrope. Dok su građanke i građani zapadne Evrope izložene maksimi TINA već decenijima, jugoistočna strana je tim obrascima svjedočila tek u posljednjem deceniju. TINA je često bivala prokrijumčarena na to područje kroz programe modernizacije kojima je bio cilj uvjeriti vlasti da im je potrebna određena vrst investicija kako bi liberalizirale tržište ili modernizirale stanovite sektore radi “dostizanja globalnih tržišta”. U tom smislu neoliberalni ekspanzionistički program se u

opravdavanju orijentacije potrage za profitom služio kako “vladavinom prava” tako i “pravom na razvoj”, nasuprot održivosti, fer pristupu i kon-

troli zajednice ili demokratskim pravilima. Svima je gore navedenim slučajevima, kao i mnogim drugima, zajedničko zanemarivanje lokalne zajednice, postignuća modernog urbaniteta i vrijeđanje javnog interesa. Ne iznenađuje što privlačna moć takvih uređenja prisiljava vlade u regiji da konkuriraju kako bi privukle stratezijske investicije i da podešavaju zakone kako bi odgovarali svim zahtjevima, često legalizirajući ili čak institucionalizirajući pljačku u tom procesu (većina zemalja u ovoj regiji uvela je posebne zakone o stratezijskim investicijama koji su u nekim slučajevima protivni ustavu, diskriminator-ski ili protudemokratski).

Na taj su način i ljudi i resursi u regiji izloženi nereguliranim tržištima na kojima su suprotstavljeni jedni drugima, pjevajući mantru slobodne privrede, dok istodobno zabacuju bogati potencijal kooperacije koji je postojao u ovoj regiji, koju su u 1990-ima rastrgli nacionalistički programi. Za to nisu odgovorna samo tržišta; i vlade i društva odi-

grale su svoju ulogu u ovoj utrci prema dnu. Zajednička dobra predstavljaju princip koji u regiju ponovo unose suradnju i lokalnu proizvodnju, i pokazuju način da se izbjegne štetne obrasce kapitalističkih društava zapadne Evrope, obnavljajući povjerenje i sposobnosti društvene reprodukcije. Ona također predstavljaju zahtjev za zajedništvo i novo državljanstvo koje seže onkraj nacionalnih, religijskih, rasnih, rodni i kulturnih definicija.

U ovom se kontekstu naveliko zlorabi koncepciju evropske integracije kako bi se potkopalo vladavinu prava i osnovne standarde zaštite ljudskih prava, dok se istodobno priprema teren za opravdavanje nepopularnih – ali sada legalnih – vladinih manevara koji će otvoriti vrata liberalizaciji. Prema tome, pokazalo se da je liberalni konstitucionalizam nedovoljan instrument za zaštitu građanskih prava, dočim se zajednička dobra pojavljuju kao prepreka kontinuitetu pljačke koja se manifestira kroz sistemske napade na rad i prirodu, dodatno snižavajući kvalitetu života. U tom kontekstu izgleda da povratak ideji zajedničkog upravljanja dobrima i njenih principa suradnje nije samo subverzivan, nego on ujedno predstavlja i čin nesuglasja i neposlušnosti koji se suprotstavlja tim pravilima ekonomskog ponašanja.

PRITISAK ODOZDO PROTIV UTRKE PREMA DNU

Zajedničko upravljanje dobrima ima naročit politički značaj za mnoge napredne političke snage u ovoj regiji, koje, putem svojih zahtjeva za društvenu kontrolu nad resursima, tvore protu-moć i mobiliziraju građane i građanke, čime također transformiraju i strukture upravljanja i društvene odnose koji održavaju uobičajeno postupanje privatizacije i pretvaranja svega u robu. Kada se gleda neke od tih borbi, kao u Zagrebu, Puli ili Beogradu, koje su se izravno suprotstavile pretvaranju javnih i prirodnih resursa u robu, borba za zajedničko mogla bi pospješiti sljedeći val demokratizacije koji bi ispunio vakuum između države i tržišta. U ovom slučaju zajedništvo upravljanja dobrima pojavljuje se kako kao formativni faktor tako i kao instrument u uspostavljanju političkih moći koje smjeraju društvenoj preobrazbi u skladu s principima održivosti i jednakosti. Sljedeći bi koraci bili planirati novu institucijsku arhitekturu s naročitim organizacijskim kulturama, pravilima i običajima koji bi osiguravali kolektivnu kontrolu, fer pristup i duboko usađene demokratske principe u modelima upravljanja.

Premda financijalizacija i neoliberalna ekspanzija u regiji jugoistočne Evrope predstavljaju samo još jedan element u kontinuitetu pljačke, sadašnji politički zamah ili pomak u desno diljem Evrope ukazuje na to da kapital mobilizira snage desnice da bi zaštitio djelovanje po uobičajenoj kolotečini, pa čak i produbio jaz nejednakosti. Tom klijanzu u autoritarnost treba se suprotstaviti radikalna opozicija ukorijenjena u društvenoj moći koja traži radikalnu demokratizaciju države po principu zajedničkih dobara i protiv suspenzija demokracije i pravā uvedenih radi obrane kapitalističkih institucija protiv zahtjeva za preraspodjelu i pravičnost. Jedna od snaga zajedničkih dobara jest da ona pružaju alternative privatnom vlasništvu, koje sežu onkraj binarnog odnosa javnoga i privatnoga. To nas sprečava da upadnemo u ideologijsku zamku da su zajednička dobra protiv privatnog vlasništva, jer ima sve više i više slučajeva u kojima privatno vlasništvo može poslužiti za zaštitu nekih kulturnih ili prirodnih zajedničkih dobara – s fer pristupom, društvenom kontrolom i održivim korištenjem kao osnovnim kriterijima.

K tome, zajednička se dobra može identificirati kao obećavajućeg pokretača promjene u

ovom dijelu Evrope zahvaljujući specifičnim okolnostima i povijesnim putanjama. To je shvaćanje u dubokoj rezonanciji s nasljeđem eksperimentalnog samoupravljanja tokom jugoslavenske ere, te s tradicionalnim upravljanjem prirodnim i kulturnim zajedničkim dobrima koje je ranije stoljećima održavalo ekosisteme i zajednice. Združena s novijim koncepcijama urbanih i digitalnih zajedničkih dobara, priča o zajedničkom upravljanju dobrima nudi gotovo potpunu i radikalnu reorganizaciju uvjeta za reprodukciju života i društva, posebice rada i prirode. Zajedništvo dobara uvelike je već ukorijenjeno u društvima pa se prema tome pojavljuje kao logična interpretacija tokom borbi, no također i kao temelj za gradnju novih ekosistema vlasti i institucionalne arhitekture. Premda su očevidno konačna granica društvene reprodukcije, novi zamah leži u njihovoj političkoj i društvenoj mobilizaciji i njihovom prenošenju na institucionalno polje i polje vladavine.

Uza sva svoja ograničenja i debate koje izaziva (posebice u odnosu na razmjere), zajednička dobra još uvijek mogu biti pojam pogodan za budućnost. Ona postavljaju izazov sadašnjim neodrživim i dehumanizirajućim obrascima raspodjele, proi-

zvodnje i potrošnje i zahtijevaju preobrazbu i diverzifikaciju režima upravljanja. Na kraju krajeva, čini se da su ona važna platforma za okupljanje političkih snaga koje se suprotstavljaju nedostacima na investicije orijentiranog modela koji rast preusmjerava od domaćih ljudi ka financijskim tržištima. Moglo bi biti vrijedno ponovo sagledati institucije kolektivnog rada i kolektivnog djelovanja stvorene u Jugoslaviji 1970-ih i unaprijediti ih u nastojanju da se stvori novu institucionalnu arhitekturu.

VEDRAN HORVAT

je poslovni direktor Instituta za političku ekologiju (IPE) iz Zagreba, think-tanka čiji je cilj istraživanjem i javnim djelovanjem povezati okoliš i socijalnu pravdu.

GREEN
EUROPEAN
JOURNAL

Najnovije tiskano izdanje:
sv. 14 (zima 2016)
« Finding Common
Ground ».

Sve članke možete pročitati na
www.greeneuropeanjournal.eu

Zeleni evropski časopis (Green European Journal) radi na razvijanju inkluzivnog i više-jezičnog evropskog javnog prostora, objavljujući članke iz širokog spektra različitih glasova i izvora, na više od 16 različitih jezika. Zeleni evropski časopis uređivački je neovisna publikacija Zelene evropske fondacije; on je platforma koja pomaže širenju debata i ideja preko kulturnih i političkih granica Evrope. Tematska izdanja, koja izlaze tri puta godišnje, dubinski propituju određenu temu, dok web stranice Časopisa objavljuju redovne članke i intervjuje povezane s aktualnim pitanjima diljem Evrope.

Možete nas pratiti na Facebooku i Twitteru i primati nove obavijesti emailom putem našeg mjesečnog newslettera.

Zeleni evropski časopis (Green European Journal)
je projekt Zelene evropske fondacije (Green European Foundation).
Ostvaruje se uz novčanu potporu Evropskog parlamenta,
koji nije odgovoran za sadržaj ovog projekta.

